

Onderzoeksgroep TOR
Vakgroep Sociologie
Vrije Universiteit Brussel
Pleinlaan 2
B-1050 Brussel / België
E-mail: torgroep@vub.ac.be
<http://www.vub.ac.be/TOR/>

Gezinsvorming en genderongelijkheid bij de overgang van school naar werk

HEIDI BELET
IGNACE GLORIEUX
ILSE LAURIJSSEN

Paper voor het Derde Vlaams-Nederlandse arbeidsmarktcongres "De diversiteit in levenslopen: consequenties voor de arbeidsmarkt". Rotterdam, 10 oktober 2002.

De auteurs zijn lid van de interuniversitaire onderzoeksgroep SONAR, die onderzoek doet naar de transitie van school naar werk en gefinancierd wordt door het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap in het kader van het Programma Beleidsgericht Onderzoek (contractnummers PBO97/15/42 – PBO98/56/76 – PB099B/4/13).

‘Gelijkheid’ is één van de meest fundamentele waarden in onze Westerse cultuur. Vrijheid, gelijkheid en solidariteit vormen de grondslagen van alle moderne democratieën. Gelijkheid als moderne waarde betekent echter niet dat we geen ongelijkheid tolereren. Integendeel, we hebben een aversie tegen bepaalde vormen van gelijkheid. We willen niet dat iedereen evenveel verdient, noch dat iedereen een hoger diploma haalt en zeker niet dat elke wielrenner de regenboogtrui draagt. Feitelijk zijn moderne samenlevingen heel hiërarchisch: koopkracht, status en macht zijn niet gelijk verdeeld en dat willen de meesten van ons ook helemaal niet. We beschouwen deze ongelijkheid echter als gelijkheid indien het ‘verdiend’ is. Ons ideaal van een gelijke samenleving is een meritocratie, waarin ongelijkheden gebaseerd zijn op ‘achievement’ of verdienste (ook al wees Michael Young er 40 jaar geleden op dat het realiseren van het meritocratische ideaal een hel zou betekenen – cfr. Young, 1963). Het onderwijs is een cruciale instelling in samenlevingen die het meritocratisch ideaal najagen. De school fungeert er als een complex sorteersysteem waarbij we doen alsof iedereen er als gelijke binnentreedt om er vele jaren later uit te komen met diploma’s, graden, certificaten, ... die de verdere kansen op de arbeidsmarkt bepalen. De school maakt mensen ongelijk, maar we noemen het gelijkheid indien het sorteerproces gebaseerd is op talent en verdienste. Het is zoals in de koers, de renner met het meeste talent en de meeste inzet verdient de titel. Sportwedstrijden dramatiseren onze ‘egalitaire’ samenleving, maar net als in de sport beseffen we dat onze maatschappij zo niet functioneert. Net zoals doping en omkoperij de koers vervalsen zijn de kansen op maatschappelijk succes niet gelijk verdeeld.

Er bestaat een lange traditie van sociologisch onderzoek naar het effect van ‘toegeschreven’ (ascribed) kenmerken op de kansen tot sociale mobiliteit. Toegeschreven kenmerken vervalsen de competitie. Men wordt achtergesteld omdat men migrant of vrouw is of uit een lager sociaal milieu afkomstig is, terwijl men daar zelf eigenlijk niets aan kan doen. Dat vinden we niet eerlijk, dat is ongelijkheid. Het onderzoek met betrekking tot sociale mobiliteit houdt zich traditioneel bezig met de effecten van het milieu van herkomst of de sociale klasse op de maatschappelijke positie die iemand bereikt. Gender als toegeschreven kenmerk is pas de afgelopen jaren op de onderzoeksagenda verschenen. In de meeste klassieke studies (zie bv. Blau & Duncan, 1967; Kohn, 1969; Goldthorpe, 1980) bekijkt men hoe de sociale positie van de vader de sociale positie van de zoon beïnvloedt. Vrouwen werden meestal uit de steekproeven geweerd omdat verondersteld wordt dat vrouwen hun maatschappelijke status ontlenen aan die van hun man (zie o.m. Parkin, 1971; Acker, 2000). De echtgenote van de geneesheer wordt de sociale positie van haar man ‘toegeschreven’ ook al is ze zelf onderwijzeres. Deze veronderstelling wordt meer en meer gecontesteerd. Vooral de massale toetreding van vrouwen op de arbeidsmarkt maakt het onhoudbaar om de klasse van vrouwen af te leiden van het beroep van haar man (Korupp, 2000). Vrouwen traden niet alleen massaal toe tot de arbeidsmarkt, ook wat betreft het onderwijsniveau is de kloof tussen mannen en vrouwen gedicht. In de meeste westerse landen volgen evenveel meisjes als jongens onderwijs

(Gallagher, 1997). Naarmate meisjes in hun onderwijsloopbaan minder gehinderd worden door culturele barrières en traditionele rollenpatronen, stijgt de belangstelling voor het differentieel presteren van jongens en meisjes op school. In deze context kwamen de slechtere schoolprestaties van jongens duidelijk op de voorgrond (Boaler, 1998). In Vlaanderen blijken de meer problematische schoolcarrières van jongens duidelijk uit onderwijsstatistieken en ook een recente studie over de differentiële schoolprestaties illustreert duidelijk de betere prestaties van meisjes (Derks & Vermeersch, 2001, 2002). Men zou verwachten dat in een meritocratie betere schoolprestaties ook leiden tot betere posities op de arbeidsmarkt. Er zijn echter (nog) geen indicaties dat vrouwen hun achterstand op de arbeidsmarkt hebben ingehaald. De loonongelijkheid tussen mannen en vrouwen blijft groot en het is nog altijd niet evident dat vrouwen leidende posities innemen (cfr. Meulders & Plasman, 2002; Glorieux & Vandeweyer, 2002). Slechts 1 op 5 kaderleden van de 30.000 grootste Belgische bedrijven in 2001 is vrouwelijk en slechts 5% van deze grote ondernemingen wordt geleid door een vrouw. Ook in de meer zachte sectoren – zoals de universiteiten – stoten vrouwen niet door naar de top. De proportie vrouwen daalt, naarmate de academische graad stijgt. Onder het assisterend personeel aan Vlaamse universiteiten vinden we 46% vrouwen, bij de gewoon hoogleraren nog slechts 6%.

In deze bijdrage gaan we dieper in op de discrepantie tussen de goede onderwijsprestaties van meisjes en hun achtergestelde positie op de arbeidsmarkt. Gebruik makend van de SONAR-data focussen we op de transitie van school naar werk en proberen we zicht te krijgen op de mechanismen die de voorsprong van meisjes op school doen omslaan in een achterstand bij de intrede in de arbeidsmarkt. Meer bepaald bekijken we hierbij de rol van gezinsvorming. Vreemd genoeg is hier nog relatief weinig onderzoek naar gedaan. Gaskel (1992) schrijft het gebrek aan onderzoek over de invloed van gezinsvorming op de transitie van school naar werk toe aan fixatie van mannelijke onderzoekers op standaard mannelijke levenslopen. Anderzijds wordt wel vaak aangegeven dat het samenwonen met een partner en het moederschap voor vrouwen een belemmering zijn bij het uitbouwen van een beroepsloopbaan (zie bv. Peters & du Bois-Reymond, 1990; Dessens et al., 1991; Gaskel, 1992; van der Lippe & van Doorne-Huiskes, 1995). In deze bijdrage gaan we na in welke mate processen van gezinsvorming jonge vrouwen achterstellen bij de intrede in de arbeidsmarkt.

In 1999 voerde de interuniversitaire onderzoeksgroep SONAR (acronym voor Studiegroep ONderwijs naar ARbeidsmarkt) een surveyonderzoek uit bij een a-selecte steekproef van 3000 Vlaamse 23-jarigen (geboortejaar 1976). Het onderzoek was opgezet om een gedetailleerd zicht te krijgen op de transitie van school naar werk. De vragenlijsten peilen heel gedetailleerd naar de schoolloopbaan en de beroepsloopbaan. De data verzameld in 1999 zijn de eerste in een longitudinaal project waarbij verschillende cohortes op verschillende tijdstippen zullen bevraagd worden. Een nieuwe cohorte,

geboren in 1978, werd in 2001 eveneens op 23-jarige leeftijd bevraagd en een bevraging van de 1976-cohorte op 26-jarige leeftijd is gepland voor het najaar 2002. Het ganse project wordt gefinancierd door het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap in het kader van het Programma Beleidsgericht Onderzoek (voor meer details, zie SONAR, 2000a & 2000b).

De SONAR-data zijn uiterst geschikt om schoolcarrières te bestuderen. In de eerste sectie gebruiken we deze data, samen met officiële onderwijsstatistieken, om schoolprestaties en -loopbanen van jongens en meisjes te vergelijken. In sectie 2 belichten we de transitie van school naar werk. De SONAR-data maken heel duidelijk dat meisjes ondanks hun betere onderwijsloopbanen, reeds op 23 jaar in hun arbeidsloopbaan een achterstand tegenover de jongens hebben opgebouwd. In sectie 3 gaan we na in welke mate processen van gezinsvorming deze achterstand op de arbeidsmarkt kunnen verklaren.

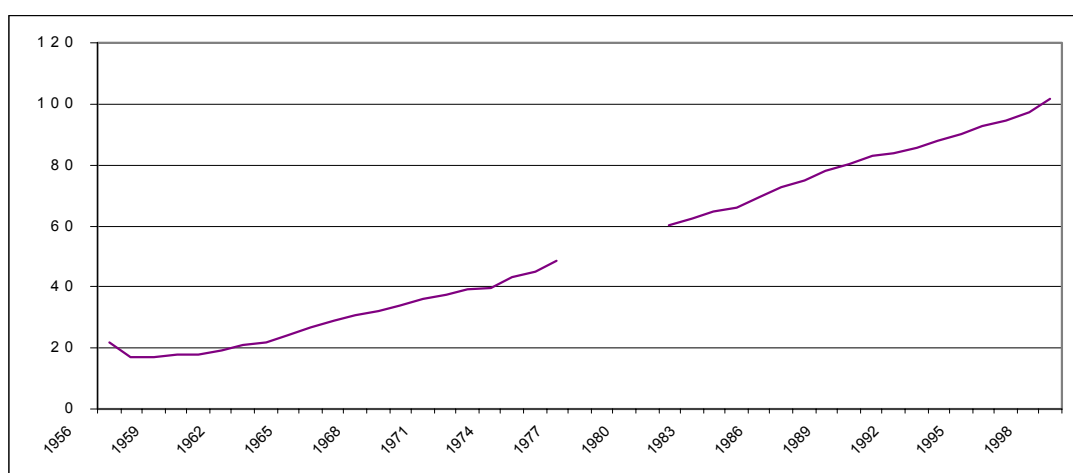
1 Meisjes nemen het voortouw op school

1.1 Meisjes veroveren de school

Gedurende de laatste 50 jaar hebben meisjes geleidelijk hun achterstand in scolarisatie goed gemaakt. Claes, Lambrecht & Schuttringer (1984) hebben de scolarisatieratio's (proporties die voltijds onderwijs volgen) geanalyseerd voor de periode 1956-1983 (zie ook Derks & Vermeersch, 2001, 2002). Voor de leeftijd 14-15 jaar is er eigenlijk nooit een groot verschil geweest in de scolarisatiegraad van jongens en meisjes. In 1956 ging 60,4% van de meisjes naar school tegenover 63,4% van de jongens. Dat kleine verschil was volledig verdwenen in 1969. Toen volgden ongeveer 90% van de jongens en meisjes van 14-15 jaar onderwijs. Het duurt tot 1974 vooraleer de scolarisatiegraad van jongens en meisjes van 16-17 jaar even hoog is. De scolarisatieratio voor deze leeftijdsgroep in dat jaar loopt op tot 64,5%. Het is wachten tot 1980 vooraleer er in de categorie 18 tot 21 jaar – de groep die potentieel toegang heeft tot het hoger onderwijs – gelijke scolarisatieratio's zijn voor jongens en meisjes. In dat jaar volgt 34% van de jongens en meisjes tussen 18 en 21 jaar onderwijs. Onder de 22-23-jarigen is er in 1982 nog altijd een substantieel verschil in de scolarisatiegraad van meisjes en jongens. Van de meisjes volgt nog 7,5% onderwijs op die leeftijd, bij de jongens is dat 12,5%. Zelfs in de SONAR-data van 1999 blijft het verschil bestaan: 18% van de jongens en 14% van de meisjes gaat nog naar school op de leeftijd van 23 jaar. Eerder dan aan een reële achterstelling van meisjes, is deze blijvende ongelijkheid in scolarisatie wellicht vooral te wijten aan de meer succesvolle schoolcarrières van meisjes. Veel meer meisjes dan jongens sluiten hun hogere studie op tijd af, dat wil zeggen 3 of 4 jaar nadat ze op 18 jaar het hoger onderwijs begonnen. Een grotere proportie jongens loopt schoolachterstand op en zit als gevolg hiervan op 23-jarige leeftijd nog in het hoger onderwijs (zie verder).

In ieder geval kan de lagere scolarisatiegraad van meisjes op de leeftijd van 23 jaar niet verklaard worden door een lagere participatie aan het hoger onderwijs. Recente cijfers tonen duidelijk aan dat vrouwen hun achterstand in het hoger onderwijs volledig hebben bijgeboend. In 1998 waren er voor het eerst meer meisjes aan de Vlaamse universiteiten dan jongens. Terwijl er in 1956 voor elke 100 jongens nog maar 21,7 meisjes studeerden aan de Vlaamse universiteiten, tellen we in 1998 101,8 meisjes voor 100 mannelijke studenten. Figuur 1 geeft aan dat die inhaalbeweging van meisjes de afgelopen 40 jaar een lineair proces was.

FIGUUR 1: EVOLUTIE VAN DE PROPORITIE VROUWELIJKE STUDENTEN AAN VLAAMSE UNIVERSITEITEN: AANTAL VROUWEN OP 100 MANNEN, (1956-1998)

Bron: NIS, 1967; 1977 en data van de Vlaamse Interuniversitaire Raad. Data van 1977 tot 1980 zijn niet beschikbaar. Berekeningen van Derks & Vermeersch, 2001, 2002

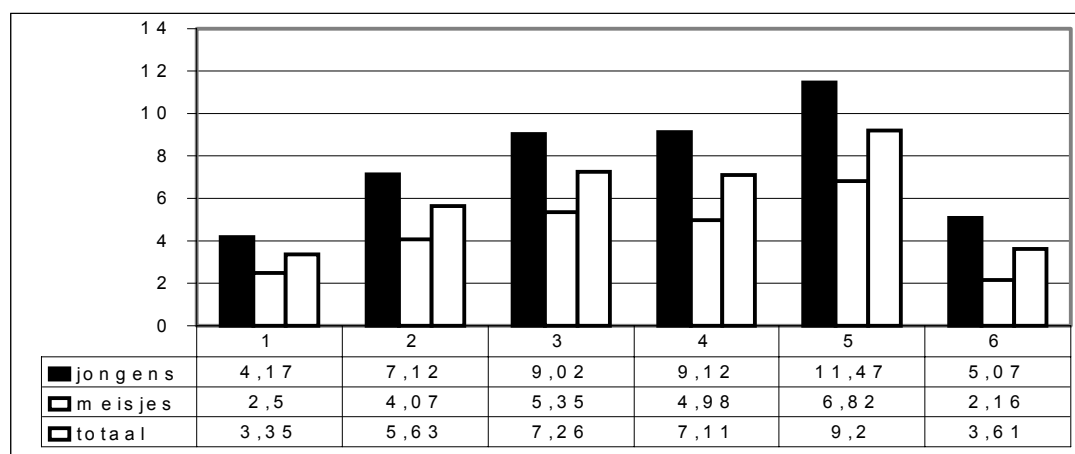
Meisjes volgen niet alleen evenveel onderwijs als jongens in Vlaanderen, er zijn ook duidelijke aanwijzingen dat ze beter presteren op school.

1.2 Meisjes doen het beter op school

Een eenvoudige indicator voor schools succes is de mate waarin men schooljaren moet overdoen. In Vlaanderen worden leerlingen met slechte studieresultaten verplicht hun jaar opnieuw te doen. Het overzitten is niet echt een zeldzaam fenomeen in Vlaanderen. Van alle leerlingen in het secundair onderwijs in 1996-97, was er 6% die hun jaar overdeed. Het verschil in overzitten tussen jongens en meisjes is treffend: 7,7% van de jongens deed hetzelfde jaar opnieuw, tegenover 4,3% van de meisjes.

In elk jaar van het secundair onderwijs zien we telkens een substantieel hogere proportie jongens die het vorige jaar overdoen (zie figuur 2).

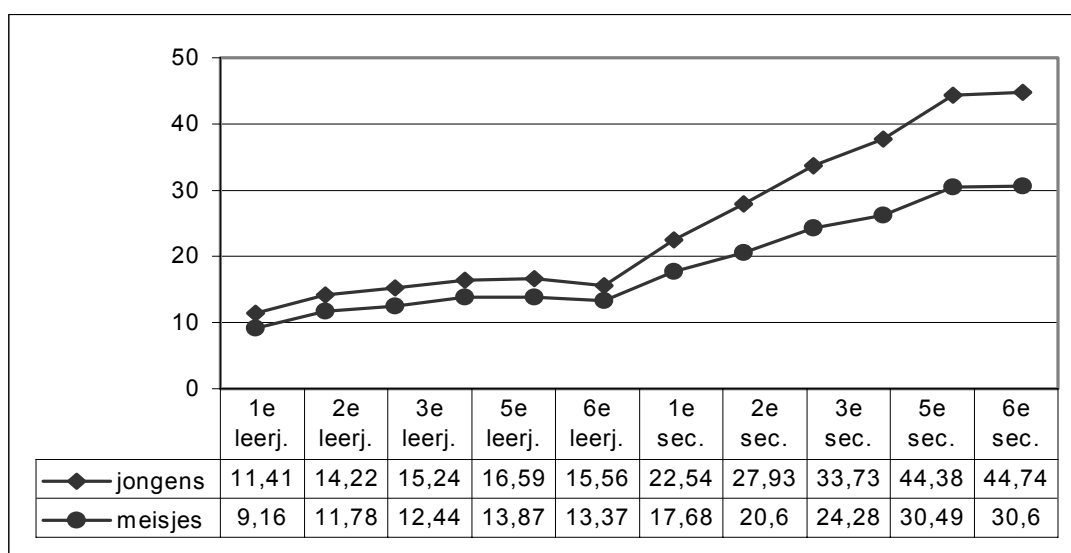
FIGUUR 2: PROPORTE ZITTENBLIJVERS IN DE 6 JAREN VAN HET MIDDELBAAR ONDERWIJS IN VLAANDEREN (SCHOOLJAAR 1996-97)

Bron: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 1998: p.11 – Overgenomen uit: Derks & Vermeersch, 2001, 2002

We krijgen een globaler beeld op de studievertraging door de cijfers met betrekking tot zittenblijven cumulatief te bekijken. Van in het eerste studiejaar van de lagere school lopen jongens al een achterstand op tegenover de meisjes (zie figuur 3).

FIGUUR 3: PROPORTE LEERLINGEN MET LEERACHTERSTAND IN HET LAGER EN SECUNDAIR ONDERWIJS (SCHOOLJAAR 1996-97)

Bron: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 1998, p.7 en p.17. Overgenomen uit: Derks & Vermeersch, 2001, 2002.

Het verschil tussen jongens en meisjes in schoolachterstand vergroot echter niet verder in het lager onderwijs. In de loop van het secundair onderwijs wordt de kloof tussen jongens en meisjes echter jaar na jaar groter. In het

laatste jaar van het secundair onderwijs heeft ongeveer 30% van de meisjes een schoolachterstand opgelopen, bij de jongens loopt dat percentage op tot 45%. Na het 5e jaar secundair onderwijs blijft de kloof tussen jongens en meisjes stabiel, maar dat is hoogstwaarschijnlijk te wijten aan de ongekwalificeerde uitstroom. Het is bekend dat meer jongens dan meisjes zonder kwalificatie het secundair onderwijs verlaten (zie verder).

De differentiatie tussen jongens en meisjes zet zich door in het hoger onderwijs. In 1995-96 slaagde 58,6% van de meisjes in het eerste jaar hoger onderwijs buiten de universiteit, bij de jongens was dit slechts 51,3%. Van de generatiestudenten (studenten die zich voor het eerst inschrijven aan een universiteit) aan Vlaamse universiteiten in 1995-96 slaagde 48,8% van de meisjes en slechts 42,2% van de jongens in het eerste jaar (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 1998).

1.3 Succesvollere schoolloopbanen bij meisjes

De data over schoolloopbanen in de SONAR-data maken het mogelijk om de verschillende paden die jongens en meisjes volgen doorheen het secundair onderwijs gedetailleerd in kaart te brengen. Het Vlaamse secundair onderwijs bestaat uit drie graden, elk met een duur van twee jaar (voor meer informatie over het Vlaamse onderwijssysteem, zie Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 2001). De eerste graad is oriënterend. Men onderscheidt er twee niveau's: A (algemeen vormend) en B (beroepsvoorbereidend). Vanaf de tweede graad worden er 4 types of niveau's onderscheiden: *algemeen secundair onderwijs* (ASO – algemeen vormend onderwijs met het oog op verderzetting in het hoger onderwijs), *technisch secundair onderwijs* (TSO – technisch en theoretisch georiënteerd met ook een groot aantal praktijklessen), *secundair kunstonderwijs* (KSO – algemeen vormend onderwijs in combinatie met actieve kunsteducatie) en *secundair beroepsonderwijs* (BSO – praktisch gericht onderwijs waarbij leerlingen voorbereid worden op een beroep).

In het Vlaamse onderwijssysteem kan na elk studiejaar overgestapt worden naar een ander onderwijstype. Alhoewel dit niet altijd formeel het geval is, zijn bepaalde keuzes in de praktijk echter uitgesloten of ongebruikelijk (zoals overstappen van het beroeps naar het algemeen vormend onderwijs). Bovendien krijgen de leerlingen elk jaar een attest die de overgang naar een volgend studiejaar kan beperken. In de praktijk zijn er drie mogelijkheden. Een A-attest betekent dat de leerling het jaar succesvol afsluit en toelating krijgt om zijn of haar studies verder te zetten op hetzelfde niveau. Een B-attest geeft de toelating naar een volgend studiejaar over te stappen, op voorwaarde dat men dit doet op een lager onderwijsniveau (van technisch naar beroeps bv.). Indien men in hetzelfde type wil blijven studeren dient men met een B-attest het studiejaar over te doen. Met een C-attest tenslotte moet de leerling het jaar overdoen, in hetzelfde onderwijstype of op een lager niveau.

De keuzes van leerlingen en hun prestaties in een bepaald onderwijstype, kanaliseren de leerlingen in verschillende trajecten. Door het onderwijstype van leerlingen in het eerste, het derde en het zesde jaar van het secundair onderwijs sequentieel na elkaar te zetten, kunnen we de meest voorkomende loopbanen in het secundair onderwijs in kaart brengen. Voor het eerste jaar onderscheiden we het A-type (algemeen) en B-type (beroepsvoorbereidend). Voor het 3e en het 6e jaar onderscheiden we: A (algemeen vormend), T (technisch en kunstonderwijs) en B (beroepsonderwijs). Op elk niveau hebben we een bijkomende categorie O, wat voorkomt indien iemand op dit niveau niet in het normale secundair onderwijs zit (bv. bij ziekte, studiejaar in het buitenland, ...). Gebruik makend van deze niveau's en indeling kunnen we verschillende sequenties of loopbanen typeren, zoals A-A-A (algemeen vormend in het 1e, 3e en 6e jaar) of A-T-B (algemeen in het 1e, technisch in het 3e en beroeps in het 6e jaar).

Van alle mogelijke combinaties die men op die manier kan onderscheiden, komen er 11 voor met een proportie van minstens 1%. Vermits de O-categorie nauwelijks voorkomt in het eerste jaar, maar iets frequenter in het 3e en 6e jaar, hebben de drie sequenties waarin men in het 3e en 6e jaar buiten het normale secundair onderwijs was (A-O-O, B-O-O en O-O-O) samengenomen in één categorie (X-O-O). De twaalf type-loopbanen die we op die manier onderscheiden vatten duidelijk de verschillende trajecten die leerlingen doorheen het secundair onderwijs volgen. Slechts 1% van de leerlingen volgt een pad dat niet gevat wordt door de 12 onderscheiden combinaties. In tabel 1 geven we weer hoe vaak de onderscheiden trajecten voorkomen in de SONAR-steekproef. De leerlingen die het 6e jaar niet halen (en dus ongekwalificeerd uitstromen) staan onderaan in de tabel. De twee laatste kolommen verwijzen naar de geslachtsverdeling in de verschillende trajecten.

TABEL 1: TRAJECTEN DOORHEEN HET SECUNDAIR ONDERWIJS

TYPE	N	Totaal	meisjes	jongens
A-A-A	1223	41%	46%	36%
A-A-T	302	10%	9%	11%
A-A-B	46	2%	2%	1%
A-T-T	531	18%	16%	20%
A-T-B	158	5%	5%	6%
A-B-B	242	8%	8%	8%
B-B-B	141	5%	5%	4%
A-A-O	42	1%	1%	2%
A-T-O	79	3%	2%	3%
A-B-O	81	3%	2%	3%
B-B-O	74	2%	2%	3%
X-O-O	56	2%	2%	2%
Totaal	2975	100%		

Het A-A-A-traject (ASO in alle jaren) is overduidelijk de modale schoolloopbaan: 41% van de respondenten volgde het secundair onderwijs volledig in het ASO. Het is ook hiërarchisch het betere traject, waarbij opvalt dat meisjes meer kans hebben om dit traject te doorlopen (46%) dan jongens (36%). In het algemeen zien we duidelijk dat de zgn. cascadeloophbanen (af dalen naar een lager onderwijstype) meer voorkomen bij jongens dan bij meisjes. De meisjes starten hun opleiding op een hoog niveau en blijven op dat niveau, of ze starten op een lager niveau. Dit lijkt er op te wijzen dat de jongens (of hun ouders) het secundair onderwijs vaker aanvatten met onrealistische ambities dan meisjes.

Het is verder significant dat in bijna alle trajecten die niet leiden tot een certificaat van secundair onderwijs (de trajecten die eindigen met -O, onderaan in de tabel) de jongens oververtegenwoordigd zijn. Ongekwalficeerde uitval is een typisch mannelijk fenomeen in het secundair onderwijs. Jongens en meisjes zijn wel evenredig vertegenwoordigd in het 'X-O-O'-traject, maar dit traject verwijst naar een loopbaan waarin de leerlingen nooit het 3e jaar secundair op normale manier bereiken. In de meeste gevallen betreft het leerlingen die overstappen op bijzondere leerprogramma's, chronisch ziek zijn, in het buitenland studeren, ... Van al de leerlingen die ongekwalificeerd uitstromen uit het secundair onderwijs (na een regulier 3e jaar) is 63% van het mannelijk geslacht en 37% van het vrouwelijke.

De geslachtsverschillen in het secundair onderwijs lijken zich verder te zetten bij de start van het hoger onderwijs. 66% van de vrouwen studeren verder na het secundair, tegenover 56% van de mannen. Het onderwijsniveau op 23-jarige leeftijd ligt ook duidelijk hoger bij de Vlaamse vrouwen dan bij de mannen van dezelfde leeftijd (zie tabel 2).

TABEL 2: OPLEIDINGSNIVEAU OP 23-JARIGE LEEFTIJD (IN % - N= 2982)

	<i>Man</i>	<i>Vrouw</i>	<i>Totaal</i>
Secundair onderwijs niet voltooid	15	10	12
Hoogstens diploma of certificaat secundair onderwijs	29	24	26
Gestart in het hoger onderwijs, maar (nog) niet voltooid met diploma of certificaat	29	21	25
Diploma hoger onderwijs (universitair of niet-universitair hoger onderwijs)	28	45	36
<i>Totaal</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>

12% van de 23-jarigen uit de SONAR-steekproef heeft geen diploma secundair onderwijs, 26% haalde wel zo'n diploma maar studeerde daarna niet meer verder. Deze laatste categorie omvat ook de jongeren die stoppen na een 6e jaar beroepsonderwijs alhoewel deze strikt genomen geen diploma secundair hebben (daarvoor moeten ze nog een 7e jaar volgen). 25% startte

in het hoger onderwijs, maar rondde deze studies (nog) niet af. Het is belangrijk op te merken dat deze groep niet uitsluitend bestaat uit mensen die hun hogere studies afbraken, maar dat er ook studenten zijn die hun studies op 23 jarige leeftijd nog niet beëindigden. Een laatste groep die 36% van de ondervraagden vertegenwoordigt, haalde op 23-jarige leeftijd een diploma hoger onderwijs (universiteit of hogere studies van het korte type). Mannen en vrouwen zijn verschillend verdeeld over de 4 onderscheiden categorieën. De hoogste categorie, diegenen met een diploma hoger onderwijs, komt duidelijk meer voor bij meisjes dan bij jongens. In de drie lagere categorieën zijn jongens duidelijk oververtegenwoordigd.

Het is duidelijk dat meisjes de jongens op school hebben bijgebeend, zoniet hebben ingehaald. Ze volgen in iets grotere mate hoger onderwijs, blijven minder vaak zitten en lopen hierdoor minder schoolachterstand op, er zijn meer meisjes in de 'betere' schooltrajecten, er is minder ongekwalificeerde uitstroom bij de meisjes en ze hebben gemiddeld een hoger opleidingsniveau op 23 jaar. In sectie 2 zoomen we in op de transitie van school naar werk en gaan na in welke mate de betere prestaties van meisjes op school en hun gemiddeld hogere onderwijsniveau op 23-jarige leeftijd zich ook reflecteren in betere posities op de arbeidsmarkt.

2 De intrede op de arbeidsmarkt

2.1 Werk vinden?

Bijna driekwart van de 3.000 Vlaamse bevroagde 23-jarigen uit de SONAR-enquête, werkte op het moment van de bevraging (zie tabel 3). Enkel diegenen met een betaalde job van minstens één uur in de week en een arbeidsovereenkomst van minstens één maand beschouwen we als werkend. Op de leeftijd van 23 jaar hebben iets meer mannen dan vrouwen een betaalde job (respectievelijk 75% en 72%). Ongeveer de helft van de werkenden werkte nog steeds in de eerste job sinds schoolverlaten; de andere helft werkte in een andere dan de eerste job. Ongeveer 11% heeft de school verlaten, maar werkte niet op het moment van de bevraging. Onder 'niet-werkenden' verstaan we de werklozen en de niet-actieven. Er zijn meer vrouwen onder de niet-werkenden dan mannen (respectievelijk 14% en 8%).

TABEL 3: ACTIVITEIT EN WERKZAAMHEIDSGRAAD OP 23 JAAR (IN %) (N=2988)

	<i>Werkend</i>			<i>Niet-werkend</i>			<i>Schoolgaand</i>			<i>Werkzaamheidsgraad</i>		
	M	V	Totaal	M	V	Totaal	M	V	Totaal	M	V	Totaal
Zonder Dipl. ¹	83,5	66,4	77,2	14,3	32,9	21,2	2,1	0,7	1,6	85,3	66,9	78,4
Dipl. Sec. Ond.	71,1	64,0	68,0	7,2	14,6	10,4	21,7	21,4	21,6	90,8	81,4	86,8
Hoger Ond. 1c	84,3	87,6	86,5	7,9	7,2	7,4	7,9	5,2	6,1	91,5	92,4	92,1
Academisch	68,9	65,4	67,1	8,2	16,5	12,3	23,0	18,1	20,5	89,4	79,9	84,5
Totaal	74,8	72,2	73,6	8,5	14,2	11,3	17,6	13,6	15,2	89,7	83,6	86,7

Deze algemene percentages hebben betrekking op de totale bevroegde populatie, inclusief de nog studerende respondenten. Het aandeel ondervraagden dat op het moment van de bevraging nog studerende is, is echter niet onbelangrijk. Iets meer dan 15% van de 3.000 respondenten dient de studies nog te voltooien en zoals reeds eerder vermeld zijn het vooral mannen die schoolachterstand oplopen en op 23-jarige leeftijd nog schoollopen. Het lijkt ons dan ook zinvoller de studenten buiten beschouwing te laten en te kijken naar de werkzaamheidsgraad bij de afgestudeerden op 23 jaar. De 'werkzaamheidsgraad' definiëren we als de proportie werkenden op het totaal aantal niet-schoolgaanden. Het percentage werkenden, bij de respondenten die het onderwijs verlaten hebben, bedraagt 87%. De andere 13% heeft geen job. De werkzaamheidsgraad ligt duidelijk hoger bij de mannen dan bij de vrouwen (respectievelijk 90% en 84%).

De werkzaamheidsgraad varieert tevens sterk naar het bereikte opleidingsniveau van de afgestudeerden. Voor de mannen, maar vooral bij de vrouwen zien we dat naarmate het onderwijsniveau stijgt het percentage dat werkt toeneemt. Het is een bekend gegeven dat hoger geschoolden gemakkelijker werk vinden. Respondenten met een universitair diploma vormen hierop nog enigszins een uitzondering, maar het gaat hier veelal om jongeren die nog maar net zijn afgestudeerd, en dus nog niet veel tijd hadden om een job te vinden. De werkzaamheidsgraad van de vrouwen ligt, voor alle onderwijsniveaus met uitzondering van het hoger onderwijs van één cyclus, beduidend lager dan bij de mannen.

¹ We onderscheiden vier categorieën in het bereikte onderwijsniveau:
Zonder Diploma (Zonder Dipl.): Respondenten die het secundair onderwijs niet beëindigden
Diploma Secundair Onderwijs (Dipl. Sec. Ond.): Respondenten die het secundair onderwijs beëindigden met een diploma of een getuigschrift
Hoger Onderwijs 1 cyclus (Hoger Ond. 1c): Respondenten die het hoger onderwijs van één cyclus beëindigden
Academisch onderwijs (Academisch): Respondenten die het academisch onderwijs beëindigden (universitair, hoger onderwijs van twee cycli)

TABEL 4: GEMIDDELDE DUURTIJD TUSSEN HET VERLATEN VAN DE SCHOOL EN HET VINDEN VAN EEN EERSTE JOB (IN MAANDEN) (N=2570)

	Mannen	Vrouwen	Totaal	Sign.
Zonder Dipl.	8,0	16,7	11,4	0,000
Dipl. Sec. Ond.	4,5	8,6	6,5	0,000
Hoger Ond. 1c	2,8	2,1	2,4	0,023
Academisch	5,4	5,9	5,7	0,324
Totaal	5,3	8,2	6,8	0,000

Verder kunnen we vaststellen dat vrouwen gemiddeld bijna 3 maanden langer nodig hebben dan mannen om een eerste job te vinden (tabel 4). Opgesplitst naar onderwijsniveau zien we dat de duurtijd tussen het verlaten van de school en het vinden van een eerste job voor lageropgeleide vrouwen en vrouwen met een diploma van het secundair onderwijs het dubbele bedraagt van de duurtijd voor lageropgeleide mannen en mannen met een diploma van het secundair onderwijs. De duurtijdverschillen tussen hogeropgeleide mannen en vrouwen zijn quasi nihil.

2.2 Arbeidsomstandigheden en kenmerken van de laatste job

De vaststelling dat de activiteitsgraad gemiddeld lager ligt bij vrouwen dan bij mannen en dat vrouwen er gemiddeld langer over doen om werk te vinden mag dan al iets zeggen over de 'kansen' op de arbeidsmarkt, maar de ene job is uiteraard de andere niet.

Kijken we in eerste instantie naar de *arbeidsomstandigheden*² waarin de bevroegde 23-jarigen werken, dan merken we al enig verschil tussen mannen en vrouwen. In de enquête werden 30 items voorgelegd aan de respondenten met de vraag aan te geven in welke mate elk van die items wel of niet van toepassing is in hun huidige/laatste job (telkens met vier antwoordcategorieën). De antwoorden op deze 30 individuele jobkenmerken werden samengenomen in 7 somschalen: (1) de mate van werkdruk, (2) de mate waarin men moet werken in slechte, fysiek belastende omstandigheden, (3) de mate waarin de job niet strikt afgelijnd is en dus veel geestelijke inspanning vraagt, (4) de mate waarin de job een zekere creativiteit van de persoon toestaat en daardoor het gevoel geeft zichzelf te kunnen verwezenlijken, (5) de mate waarin men met mensen werkt in de job, (6) de mate waarin bepaalde basisvaardigheden zoals het vlot (ook in andere talen dan het Nederlands) kunnen lezen en schrijven, kunnen rekenen en goed overweg kunnen met de computer, en (7) de mate van autonomie om

² In de enquête werd gepeild naar de arbeidsomstandigheden van de huidige job. Voor de helft van de respondenten betekent de huidige job ook de eerste job. In geval de respondent niet-werkend is werd er gepeild naar de arbeidsomstandigheden van de laatste job.

zelf te beslissen maar ook de mogelijkheid om tijdens de werkuren bij te leren (voor de constructie van deze schalen, zie bijlage).

Voor alle arbeidskenmerken, met uitzondering van werkdruk, vinden we significante verschillen tussen de onderwijsniveaus (tabel 5). Hoger geschoolden werken in betere arbeidsomstandigheden, hebben een job die meer geestelijke inspanning en creativiteit vraagt, ze werken meer met mensen, moeten vaker over de basisvaardigheden beschikken, en hebben meer autonomie in hun job dan lager geschoolden.

TABEL 5 : ARBEIDSONSTANDIGHEDEN LAATSTE JOB (GEMIDDELDEN, OP EEN SCHAAL VAN 1 TOT 10) (N=2392)

	<i>Werkdruk</i>			<i>Slechte omstandigheden.</i>			<i>Geestelijke inspanning</i>		
	M.	V.	Totaal	M.	V.	Totaal	M.	V.	Totaal
	6,1	6,1	6,1	4,0	3,4	3,9	6,8	6,6	6,7
Zonder Dipl.	6,1	6,2	6,1	5,6	4,5	5,0	6,3	5,5	5,9
Dipl. Sec. Ond.	5,9	6,2	6,1	4,8	3,9	4,3	6,7	6,3	6,5
Hoger Ond. 1c	6,3	6,2	6,2	3,1	3,0	3,1	7,3	7,4	7,3
Academisch	6,1	6,0	6,1	2,4	2,2	2,3	7,0	7,0	7,0

	<i>Creativiteit</i>			<i>Met mensen</i>			<i>Basisvaardigheden</i>			<i>Autonomie</i>		
	M.	V.	Totaal	M.	V.	Totaal	M.	V.	Totaal	M.	V.	Totaal
	7,8	7,4	7,6	8,6	8,8	8,7	6,9	6,4	6,4	5,4	5,0	5,0
Zonder Dipl.	7,2	6,5	6,9	8,1	8,3	8,2	5,0	4,4	4,7	4,2	3,6	3,9
Dipl. Sec. Ond.	7,5	7,4	7,5	8,4	8,9	8,6	6,0	5,8	5,9	4,6	4,3	4,5
Hoger Ond. 1c	8,1	8,2	8,2	9,0	9,3	9,2	7,9	7,5	7,7	6,1	5,9	6,0
Academisch	8,2	7,6	7,9	8,9	9,0	9,0	8,6	7,9	8,3	6,7	6,0	6,4

Bekijken we de verschillen tussen mannen en vrouwen, dan zien we opnieuw significante verschillen op alle kenmerken behalve op de mate van werkdruk. Vrouwen werken minder in slechte, fysiek belastende omstandigheden en komen in hun job meer dan mannen in contact met mensen. Vrouwen werken echter ook vaker in jobs die minder geestelijke inspanning alsook minder creativiteit vergen. Verder hebben vrouwen ook minder autonomie in hun job en moeten ze minder dan mannen beschikken over basisvaardigheden om hun werk te kunnen doen.

Het gemiddeld *nettoloan*³ van de bevroagde 23-jarigen stijgt naarmate het opleidingsniveau toeneemt (tabel 6). Het verschil in nettoloan tussen de laagst- en de hoogstgeschoolden bedraagt ongeveer 315 euro per maand. Vrouwen verdienen, ongeacht het opleidingsniveau, nog steeds minder dan mannen. Het gemiddeld netto maandloon van mannen, op 23-jarige leeftijd, bedraagt ongeveer 1.125 euro, vrouwen moeten het maandelijks met ongeveer 180 euro minder doen.

TABEL 6: GEMIDDELD NETTOLOAN PER MAAND (IN EURO) (N=2265)

	Mannen	Vrouwen	Totaal
Zonder Dipl.	1025	740	885
Dipl. Sec. Ond.	1080	850	965
Hoger Ond. 1c	1130	1045	1085
Academisch	1265	1140	1200
Total	1125	945	1025

Bekijken we tot slot ook nog het *contract* en *statuut* waarin de bevroagden werken en of de job *hoofdarbeid* dan wel handenarbeid betreft, dan stellen we ook hier vast dat vrouwen het er minder goed vanaf brengen. In het algemeen blijkt dat de 23-jarigen overwegend voltijds werken (85%, zie tabel 7), vooral dan mannen. Vrouwen werken beduidend meer in een deeltijds statuut: 27% van de vrouwen werkt deeltijds tegenover slechts 5% van de mannen. Naast deeltijds werk komt tijdelijk werk eveneens meer voor bij vrouwen. 52% van de vrouwen heeft een tijdelijk contract tegenover 40% van de mannen. Uit tabel 7 blijkt ook dat het uitvoeren van hoofdarbeid duidelijk een zaak is van vrouwen (72% tegenover 55% voor de mannen). Ietwat verrassend is misschien dat vrouwen in hun job niet minder in ploegenarbeid werken dan mannen. Vooral bij de vrouwen met een diploma van hoger onderwijs van één cyclus ligt dit percentage hoog (voornamelijk in jobs in de verzorgings- en verplegingssector). Verder blijkt uit de cijfers ook dat ploegenarbeid meer voorkomt bij lager geschoolden.

---

³ Het nettoloan werd in de SONAR-enquête bevroagd a.d.h.v. 13 inkomenscategorieën die gehercodeerd werden naar het klassemidden van elke categorie om de gemiddelden te berekenen.

TABEL 7 : BASISKENMERKEN VAN DE LAATSTE JOB (PERCENTAGES)

	<i>Hoofdarbeid</i> (N=2343)			<i>Voltijds contract</i> (N=2252)			<i>Ploegenarbeid</i> (N=2231)			<i>Vast contract</i> (N=2255)		
	M.	V.	Totaal	M.	V.	Totaal	M.	V.	Totaal	M.	V.	Totaal
	54,9	72,1	58,6	94,5	73,1	84,8	19,8	21,7	25,0	60,0	47,5	54,6
Zonder Dipl.	10,4	27,2	18,8	94,1	57,0	75,5	27,7	29,8	28,8	71,8	61,4	66,6
Dipl. Sec. Ond.	28,3	64,1	46,2	95,0	70,8	82,9	31,9	30,1	31,0	66,3	57,4	62,0
Hoger Ond. 1c	87,5	98,8	93,1	91,8	83,1	87,5	15,8	21,3	18,5	48,4	32,1	40,2
Academisch	93,3	98,1	95,7	97,1	81,5	89,3	3,8	5,5	4,7	53,3	38,9	46,1

Waar vrouwen het qua onderwijsloopbaan beter doen dan mannen, moeten we vaststellen dat ze het beduidend minder goed doen op de arbeidsmarkt. De overgang van onderwijs naar arbeidsmarkt verloopt voor vrouwen in vergelijking met mannen minder vlot. We stellen vast dat de werkzaamheidsgraad van de 23-jarige vrouwen lager ligt dan die van de mannen. Vrouwen hebben ook gemiddeld bijna 3 maanden langer nodig om een eerste job te vinden dan mannen. Vooral lageropgeleide vrouwen hebben in vergelijking met lageropgeleide mannen dubbel zoveel tijd nodig om een eerste job te vinden. Eens aan het werk moeten we vaststellen dat vrouwen in jobs terecht komen die minder benijdenswaardig zijn dan de jobs waarin mannen tewerkgesteld zijn. Vrouwen blijken dan wel te werken in minder slechte, fysiek belastende omstandigheden en komen in hun job meer met mensen in contact dan mannen, toch zien we dat vrouwen meer dan mannen een job uitoefenen die minder geestelijke inspanning en minder creativiteit vergt. Vrouwen hebben doorgaans ook een job die minder autonomie toelaat en die minder basisvaardigheden vereist dan de job die mannen uitoefenen. Naast de minder gunstige, minder aantrekkelijke arbeidsomstandigheden stellen we ook vast dat vrouwen nog altijd minder verdienen dan mannen en ook het arbeidsstatuut en het arbeidscontract waarin vrouwen tewerkgesteld zijn lijken in vergelijking met die van de mannen minder gunstig uit te vallen. Zo werken vrouwen beduidend meer in een deeltijds statuut en met een tijdelijk contract.

3 De rol van gezinsvorming?

De gegevens uit de vorige secties geven duidelijk aan dat de voorsprong van meisjes in het onderwijs lijkt om te keren van zodra de jongeren intreden in de arbeidsmarkt. Deze ommekeer zou te maken kunnen hebben met verschillen in de mate waarmee mannen en vrouwen reeds op jonge leeftijd starten met het vormen van een gezin. In deze sectie stellen we daarom eerst enkele gegevens over geslachtsverschillen in gezinsvorming voor, waarna we nagaan of de relatief slechtere positie van vrouwen op de arbeidsmarkt kan worden verklaard door hun vroegere gezinsvorming.

3.1 Verschillen tussen mannen en vrouwen in gezinsvorming

Op 23-jarige leeftijd heeft bijna 10% van de respondenten reeds één of meerdere kinderen. Bij vrouwen ligt het aandeel met kinderen wel bijna drie keer zo hoog dan bij mannen (zie tabel 8). Vooral laaggeschoolden, en dan vooral de laaggeschoolde vrouwen, hebben vaak al kinderen op die leeftijd. Vrouwen krijgen hun eerste kind gemiddeld op jongere leeftijd dan mannen. De gemiddelde leeftijd bij de geboorte van het eerste kind neemt toe met het onderwijsniveau, zowel voor mannen als vrouwen. Dit zou te maken kunnen hebben met de leeftijd waarop het onderwijs verlaten wordt, die eveneens samenhangt met het behaalde onderwijsniveau. Onze gegevens wijzen echter uit dat de timing van het krijgen van het eerste kind na het schoolverlaten, eveneens sterk gerelateerd is aan het onderwijsniveau. Jongeren met lagere kwalificaties krijgen hun eerste kind met andere woorden niet alleen op jongere leeftijd, maar ook sneller nadat ze de schoolbanken verlaten hebben.

TABEL 8: KINDEREN HEBBEN OP 23 JAAR

	<i>Mannen</i>	<i>Vrouwen</i>	<i>Totaal</i>
Zonder Diploma	15%	45%	26%
Dipl. Sec. Ond.	4%	19%	10%
Hoger Ond. 1c	2%	1%	1%
Academisch	2%	3%	2%
Totaal	5%	14%	9%

Eén op vijf van de 23-jarigen woont – gehuwd of ongehuwd - samen met een partner (zie tabel 9). Meer vrouwen dan mannen wonen op die leeftijd samen en dit voor elk van de onderwijsniveaus. Jongeren met hogere diploma's wonen minder vaak met een partner samen op 23 jaar. Vrouwen gaan op jongere leeftijd dan mannen voor het eerst samenwonen met hun partner, én sneller na het schoolverlaten. Laaggeschoolden beginnen eveneens op vroegere leeftijd samen te wonen met een partner. Maar hier lijkt de samenhang wel te wijten aan het verschil in leeftijd bij schoolverlaten. De timing van gaan samenwonen verschilt immers quasi niet naar onderwijsniveau wanneer we die duur uitdrukken als de tijd sinds het schoolverlaten.

TABEL 9: SAMENWONEN MET EEN PARTNER OP 23 JAAR

	<i>Mannen</i>	<i>Vrouwen</i>	<i>Totaal</i>
Zonder Diploma	29%	59%	40%
Dipl. Sec. Ond.	18%	40%	27%
Hoger Ond. 1c	7%	33%	25%
Academisch	4%	16%	10%
Totaal	16%	37%	26%

Voorgaande gegevens illustreren duidelijk dat vrouwen vroeger starten met gezinsvorming dan mannen. De vrouwen verlaten vroeger dan mannen het ouderlijk huis om te gaan samenwonen met een partner en ze beginnen sneller aan kinderen; op jongere leeftijd, maar ook vlugger nadat ze het onderwijs verlaten hebben. Deze snellere gezinsvorming verklaart mogelijks waarom de vrouwen het slechter doen dan de mannen bij hun intrede op de arbeidsmarkt, terwijl ze op het vlak van onderwijskwalificaties zeker niet moeten onderdoen voor de mannen.

3.2 Gezinsvorming en werk vinden

Reeds in sectie 2 werd aangetoond dat vrouwen minder vertegenwoordigd zijn in de werkende bevolking. Gemiddeld duurt het langer vooraleer ze aan de slag gaan op de arbeidsmarkt, niet zozeer op de hoogste onderwijsniveaus, maar zeer uitgesproken op de lagere scholingsniveaus, waar vrouwen er gemiddeld twee keer zolang over doen om te beginnen met werken.

TABEL 10: GEMIDDELDE DUUR VOOR EERSTE JOB NA DE EERSTE KEER SCHOOLVERLATEN, NAAR HET HEBBEN VAN KINDEREN VOOR DE EERSTE JOB (IN MAANDEN)

	<i>Zonder kinderen</i>			<i>Met kinderen</i>		
	<i>Mannen</i>	<i>Vrouwen</i>	<i>Sign</i>	<i>Mannen</i>	<i>Vrouwen</i>	<i>Sign</i>
Zonder Diploma	8,3	10,5	0,090	6,1	24,2	0,001
Dipl. Sec. Ond.	4,4	8,5	0,000	5,2	8,8	0,254
Hoger Ond. 1c	2,8	2,1	0,025	--	1,0	--
Academisch	5,4	5,9	0,317	--	2,0	--

Uit tabel 10 blijkt duidelijk dat de gemiddelde duur voor het starten in een eerste betaalde baan het hoogst is bij de laaggeschoolde vrouwen met kinderen. Het hebben van kinderen voor men begint te werken doet zich ook bijna alleen voor bij die laaggeschoolde vrouwen (cellen in grijs aangeduid: N<50). Wanneer enkel degenen zonder kinderen beschouwd worden, blijft het reeds vastgestelde patroon van verschillen naar geslacht en onderwijsniveau geldig, zij het wat minder uitgesproken. Op het laagste onderwijsniveau zijn de verschillen tussen mannen en vrouwen in gemiddelde duurtijd niet langer statistisch significant.

TABEL 11: GEMIDDELTE DUUR VOOR EERSTE JOB NA DE EERSTE KEER SCHOOLVERLATEN, NAAR SAMENWONEN MET EEN PARTNER VOOR DE EERSTE JOB (IN MAANDEN)

	<i>Niet samenwonend</i>			<i>Samenwonend</i>		
	<i>Mannen</i>	<i>Vrouwen</i>	<i>Sign</i>	<i>Mannen</i>	<i>Vrouwen</i>	<i>Sign</i>
Zonder Diploma	9,1	15,0	0,043	5,6	16,8	0,000
Dipl. Sec. Ond.	5,0	9,4	0,000	3,0	7,8	0,000
Hoger Ond. 1c	2,8	2,6	0,245	1,6	1,4	0,250
Academisch	5,5	6,2	0,263	1,1	4,3	0,449

Uit tabel 11 blijkt dat samenwonende mannen sneller beginnen te werken dan niet-samenwonende mannen. Uitgezonderd in de laagste scholingscategorie zien we bij de vrouwen een gelijkaardig verschil tussen samenwonenden en niet-samenwonenden. Het is dan ook vooral in de laagste opleidingscategorie dat het verschil tussen mannen en vrouwen in duurtijd tussen schoolverlaten tot eerste job het grootst is. De kloof tussen laaggeschoolde mannen en vrouwen is echter veel groter bij de samenwonenden dan bij de niet samenwonenden. Het verschil tussen mannen en vrouwen met een diploma hoger onderwijs van 1 cyclus verdwijnt nagenoeg volledig als we opdelen naar al dan niet samenwonen met een partner. Al dienen deze resultaten voorzichtig geïnterpreteerd te worden, aangezien bepaalde groepen vrij klein worden (cellen zijn in grijs aangeduid waar $N < 50$).

De tragere start van vrouwen op de arbeidsmarkt blijkt te maken te hebben met verschillen in gezinsvorming tussen mannen en vrouwen. In het bijzonder bij jongeren zonder een diploma secundair onderwijs is het verschil in duurtijd tot de eerste job tussen mannen en vrouwen het grootst, maar vooral wanneer het gaat om samenwonenden of jongeren die reeds kinderen hebben voor hun eerste job.

3.3 Beroepsstatus

In sectie 2 werd besloten dat mannen en vrouwen op velerlei jobkenmerken van elkaar verschillen, waarbij de banen van de mannen op de meeste kenmerken interessanter lijken. Het beroepsprestige van de laatste job van de respondenten op 23-jarige leeftijd kan gelden als een globale indicator van het succes op de arbeidsmarkt. We gebruiken hiervoor de beroepsstatus indicator ontwikkeld door Sixma and Ultee (1983), welke gebaseerd is op rangordeningen van beroepen naar sociale status. Bovenaan deze schaal staan beroepen als tandarts, rechter, burgemeester, terwijl ramenwassers, schoorsteenvegers en vuilnismannen onderaan op de schaal terug te vinden zijn. De scores op de schaal lopen van 15 tot 86.

TABEL 12: BEROEPSSTATUS VAN MANNEN EN VROUWEN OP 23 JAAR

	<i>Mannen</i>	<i>Vrouwen</i>	<i>Totaal</i>
Gemiddelde	41,8	42,9	42,3
Mediaan	39,0	47,0	44,0
Std. Afwijking	18,6	18,0	18,3

Gemiddeld ligt het prestige van de laatste job van mannen en vrouwen zeer dicht bij elkaar (respectievelijke scores van 42 en 43, n.s.). We weten echter dat de vrouwen gemiddeld hogere onderwijsdiploma's behaalden. Nemen we het onderwijsniveau mee in rekening, dan hebben de vrouwen systematisch een lagere beroepsstatus. Op elk van de onderscheiden onderwijsniveaus ligt de gemiddelde score voor beroepsstatus bij de vrouwen lager dan bij de mannen (zie tabel 13). Het verschil tussen mannen en vrouwen is wel niet even groot op alle onderwijsniveaus: bij de hooggeschoolden liggen de beroepsstatus-scores niet zo ver uit elkaar, maar bij de laaggeschoolden overtreffen de scores van de mannen die van de vrouwen zeer duidelijk.

TABEL 13: GEMIDDELDE SCORES OP BEROEPSSTATUS (N=2378)

	<i>Mannen</i>	<i>Vrouwen</i>	<i>N mannen</i>	<i>N vrouwen</i>
Zonder Diploma	29,6	23,2	(227)	(127)
Dipl. Sec. Ond.	37,2	32,3	(657)	(465)
Hoger Ond. 1c	56,4	53,7	(206)	(451)
Academisch	64,9	64,8	(122)	(123)
Totaal	41,8	43,0	(1.212)	(1.166)

Tabel 13 illustreert zeer duidelijk het sterke verband tussen beroepsstatus en behaalde onderwijsniveau. Maar omwille van de grotere kloof tussen mannen en vrouwen op de lagere onderwijsniveaus, is het onderwijs meer bepalend voor de vrouwen dan de mannen: voor mannen is het verschil in beroepsstatus tussen geen diploma en een diploma van academisch niveau 35 punten, voor de vrouwen is dat verschil 42.

TABEL 14: REGRESSIE COËFFICIËNTEN VOOR BEROEPSSTATUS (B EN SIGNIFICANTIE NIVEAU)

(Constante)	41,79***	9,33***	12,62***
Vrouwen / mannen	1,27°	-2,48***	-9,89***
Onderwijsniveau ⁴		10,31***	9,27***
Vrouwen * onderwijsniveau			2,22***

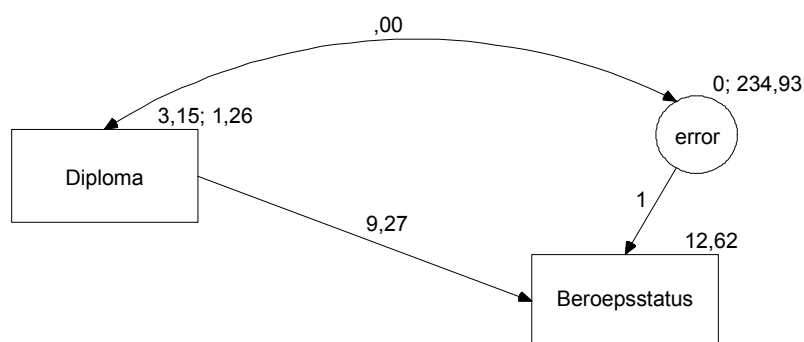
*** p<0.001 / ° p<0.1

De regressie coëfficiënten tonen hetzelfde patroon. Zonder controle voor het onderwijsniveau scoren de vrouwen net iets hoger op beroepsstatus dan de mannen. Na controle voor onderwijs keert de richting echter om, en hebben

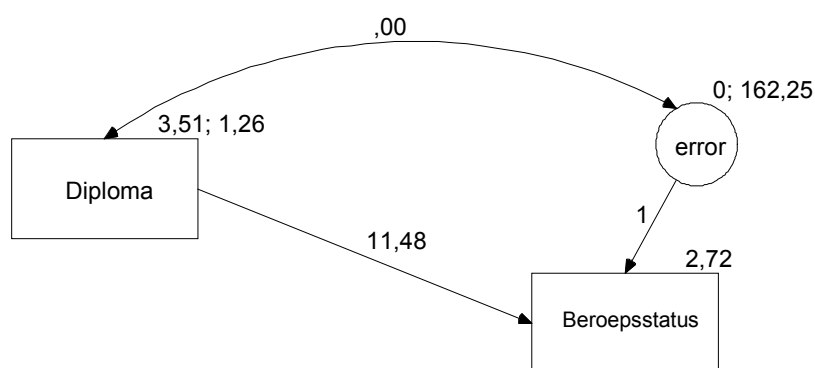
⁴ In deze en verdere analyses gebruiken we een iets uitgebreidere opdeling van het onderwijsniveau, waarbij de laagste en de hoogste categorieën telkens worden onderverdeeld in 2 meer gedetailleerde categorieën en waardoor de scores lopen van 1 tot 6.

de vrouwen een lagere beroepsstatus. Het behaalde diploma is een belangrijke predictor voor beroepsstatus, en het effect ervan is sterker voor vrouwen dan mannen. Wordt de interactieterm tussen geslacht en onderwijsniveau mee opgenomen, dan blijkt dat vrouwen het veel slechter doen dan mannen op de lagere onderwijsniveaus, terwijl er op de hogere onderwijsniveaus (op 23-jarige leeftijd!) sprake is van gelijkheid tussen de mannen en de vrouwen (beroepsstatus voor mannen = $12,6 + 9,3 * \text{onderwijsniveau}$; beroepsstatus voor vrouwen = $2,7 + 11,5 * \text{onderwijsniveau}$).

FIGUUR 4: BASISMODEL VOOR BEROEPSSTATUS: MANNEN

FIGUUR 5: BASISMODEL VOOR BEROEPSSTATUS: VROUWEN

In de figuren 4 en 5 worden de parameters weergegeven van een simultane schatting van het basismodel voor beroepsstatus voor mannen en vrouwen⁵.

⁵ De modellen werden simultaan geschat voor mannen en vrouwen om meer stabiele parameters te bekommen, en om te kunnen testen of en welke parameters verschillen voor mannen en vrouwen.

Naast de ongestandaardiseerde effect parameters bij de pijlen wordt bij elke variabele in het model ook de gemiddelde score en de variantie weergegeven.

Slechts twee parameters kunnen in dit model gelijkgesteld worden voor mannen en vrouwen: de variantie in onderwijsniveau en onafhankelijkheid tussen het onderwijsniveau en de error term van beroepsstatus. Dit model wijkt niet op statistisch significante wijze af van de geobserveerde waarden ($\chi^2= 2,076$, $df=1$, $p=0,150$), en zou maar moeten worden verworpen bij meer dan 4000 respondenten (Hoelters' $N=4.380$), terwijl het aantal effectieve observaties 2500 bedraagt. Dit model voorspelt het beroepsstatus duidelijk beter voor de vrouwen dan de mannen (de onverklaarde variantie is 235 voor mannen en 162 voor vrouwen).

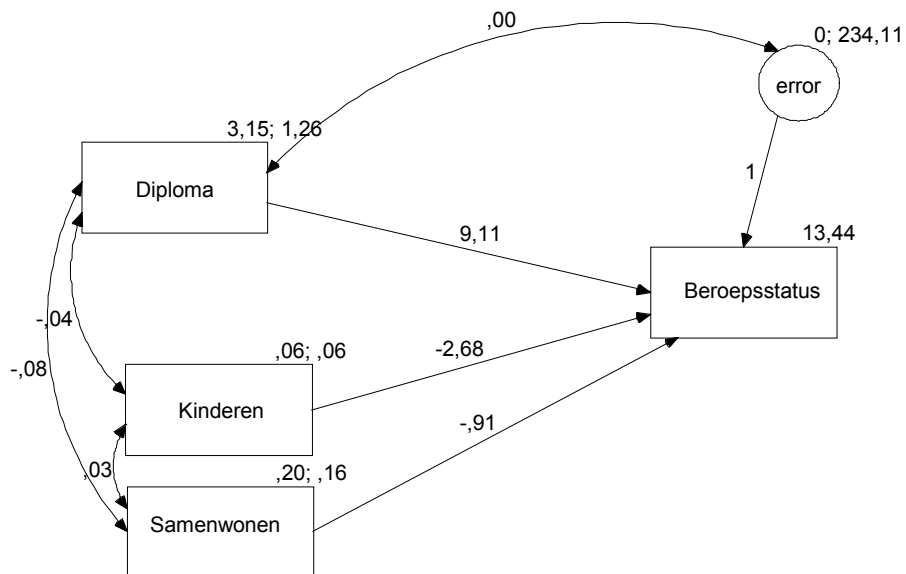
3.4 Verklaart gezinsvorming verschillen in beroepsstatus tussen mannen en vrouwen?

Het is duidelijk dat vrouwen slechter presteren dan mannen in termen van beroepsstatus, en dit niet zozeer op de hogere onderwijsniveaus, maar zeer sterk op de lagere niveaus. Om na te gaan of gezinsvorming deze verschillen in beroepsstatus tussen mannen en vrouwen kan verklaren, voegen we twee indicatoren van gezinsvorming toe aan het basismodel, namelijk het hebben van kinderen en het samenwonen met een partner op 23 jaar. We veronderstellen in het model geen richting van causaal verband tussen onderwijsniveau en gezinsvorming; wellicht beïnvloeden beide juist elkaar, afhankelijk van de sequentie en de aspiraties (zie figuren 6 en 7).

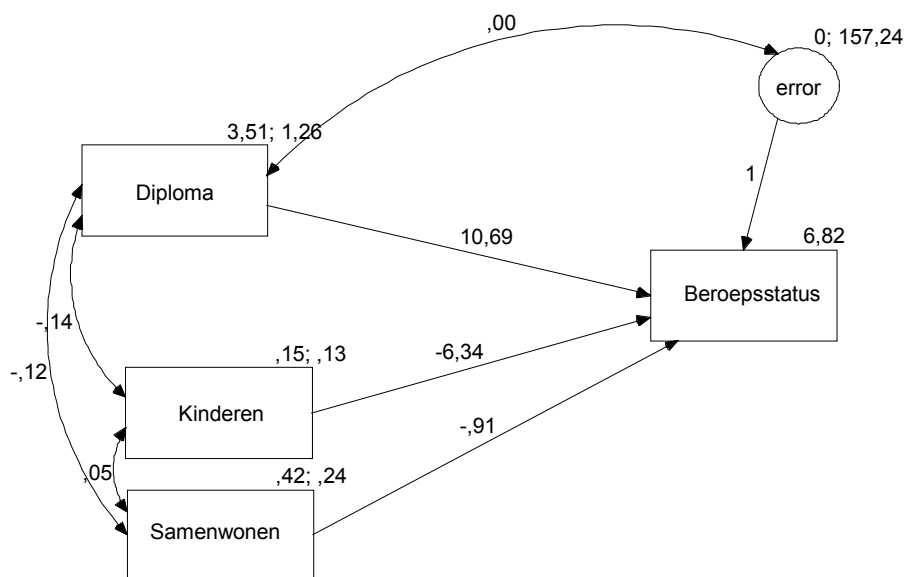
De enige extra beperking die kan worden opgelegd aan de parameters (rekening houdend met de fit van het model) betreft het rechtstreeks effect van samenwonen met een partner op beroepsstatus, dat gelijkgesteld kan worden voor mannen en vrouwen. Dit model past vrij goed bij de data ($\chi^2=2,438$, $df=2$, $p=0,296$), en zou maar moeten worden verworpen worden met bijna 6.000 observaties (Hoelters' $N= 5.816$).

Zowel bij mannen als vrouwen hebben de samenwonenden een licht (maar statistisch significant) lagere beroepsstatus. Samenwonen met een partner heeft dezelfde invloed op de beroepsstatus voor mannen als voor vrouwen. Kinderen hebben op 23 jaar blijkt zeer sterk samen te gaan met een lagere beroepsstatus. Mannen met kinderen hebben een lagere beroepsstatus dan mannen zonder kinderen, maar voor vrouwen is het hebben van kinderen nog nefaster dan voor mannen. Vrouwen met kinderen hebben gemiddeld een beroepsstatus die 6 punten lager ligt dan bij vrouwen zonder kinderen, mannen met kinderen scoren 3 punten lager op de beroepsprestige-schaal.

FIGUUR 6: MODEL GEZINSVORMING EN BEROEPSSTATUS: MANNEN (R²= 0,32)

FIGUUR 7: MODEL GEZINSVORMING EN BEROEPSSTATUS: VROUWEN (R²= 0,52)

SAMENVATTING VAN DE PARAMETERS

Basismodel:

Beroepsstatus van mannen = 12,6 + 9,3* onderwijsniveau

Beroepsstatus van vrouwen = 2,7 + 11,5* onderwijsniveau

Model met gezinsvorming:

Beroepsstatus van mannen = 13,4 + 9,1* onderwijsniveau - 2,7* kinderen - 0,9* samenwonen

Beroepsstatus van vrouwen = 6,8 + 10,7* onderwijsniveau - 6,3* kinderen - 0,9* samenwonen

Uit het model blijkt eveneens dat het verband tussen gezinsvorming en het onderwijsniveau veel sterker is bij vrouwen dan bij mannen. Samenwonen met een partner en kinderen hebben komt veel meer voor bij relatief laaggeschoolde jongeren, en is het meest frequent bij jonge vrouwen met lage kwalificaties.

Het opnemen van gezinsvorming in het model is duidelijk belangrijker voor vrouwen dan voor mannen. Dit vertaalt zich ook in de sterkere reductie in de onverklaarde variantie bij vrouwen dan bij mannen.

4 Discussie

Kunnen we de achterstand van vrouwen op de arbeidsmarkt verklaren door differentiële processen van gezinsvorming? Doen vrouwen het, ondanks hun betere schoolloopbanen, slechter op de arbeidsmarkt omdat ze eerder aan gezinsvorming beginnen? Het hebben van kinderen verklaart in ieder geval gedeeltelijk de relatief achtergestelde positie van vrouwen. Het is ook duidelijk dat na statistische controle voor gezinsvorming, het verband tussen opleidingsniveau en beroepsstatus gelijkert wordt tussen mannen en vrouwen. Er zijn dus duidelijke indicaties dat samenleven met een partner en kinderen krijgen, de verschillen tussen mannen en vrouwen op de arbeidsmarkt doen toenemen.

Vooral laaggeschoolde vrouwen hebben een lager beroepsprestige dan mannen met dezelfde scholingsgraad. Een deel van die achterstand kan verklaard worden doordat laaggeschoolden, en dan vooral de vrouwen onder hen, relatief vroeg een gezin vormen en kinderen krijgen. Deze vrouwen doen het minder goed op de arbeidsmarkt omwille van het moederschap. De vrij grote mate van gelijkheid tussen hoogopgeleide mannen en vrouwen op de leeftijd van 23 jaar is wellicht ook gedeeltelijk toe te schrijven aan het uitstel van gezinsvorming en ouderschap bij die hogeschoolden. We kunnen echter verwachten dat de ongelijkheid tussen hogeschoolde mannen en vrouwen zal toenemen, naarmate ook zij kinderen krijgen. De combinatie tussen gezin en werk blijft immers vrouwen nog steeds parten spelen. Mannen ondervinden veel minder last van het combineren van een beroeps carrière met een gezin. Zelfs in een samenleving met een hoge arbeidsmarktparticipatie van vrouwen blijven traditionele geslachtsrollen nog altijd actueel (zie bv. Elchardus & Glorieux, 1994; Glorieux, Koelet & Moens, 2001; Glorieux & Koelet, 2002; Glorieux & Vandeweyer, 2002). Het longitudinale karakter van de SONAR-studie zal het mogelijk maken om verschillende cohorten verder te volgen. Dit zal ons toelaten de hypothese dat de geslachtsverschillen verder toenemen naarmate de carrière vordert gedetailleerd te toetsen.

Anderzijds is het ook duidelijk dat niet alleen gezinsvorming en traditionele geslachtsrollen aanleiding geven tot genderonvergelijkbaarheid op de arbeidsmarkt. Zelfs na controle voor gezinsvorming blijven er substantiële verschillen in beroepsstatus van mannen en vrouwen met vergelijkbare

onderwijskwalificaties. Laagopgeleide mannen hebben nog altijd betere kansen op de arbeidsmarkt dan laagopgeleide vrouwen, zelfs als deze geen kinderen hebben. Het is onmiskenbaar dat gender als een toegeschreven kenmerk, nog altijd een sterke invloed heeft op processen van sociale mobiliteit. Zelfs al krijgen meisjes en jongens een gelijke behandeling op school, de schoolprestaties zijn niet de enige factor die de sociale mobiliteit beïnvloeden. Op de arbeidsmarkt krijgen mannen en vrouwen geen gelijke kansen. Dat is niet alleen in tegenspraak met ons meritocratisch ideaal, maar het is ook een verspilling van investeringen in een grote groep van de bevolking. Deze verspilling van middelen en menselijk kapitaal is des te schrijnender in een economie waar steeds meer geklaagd wordt over het gebrek aan gekwalificeerd personeel.

Bibliografie

- Acker, J. (2000)
Revisiting Class: Thinking from Gender, Race, and Organizations. In:
Social Politics 7(2): 192-214.
- Blau, P. & O.D. Duncan (1967)
The American occupational structure. New York, Wiley.
- Boaler, J. (1998)
Mathematical equity - under achieving boys or sacrificial girls? In:
International Journal of Inclusive Education, 2(2): 119-134.
- Claes, R., M. Lambrecht & S. Schuttringer (1984)
Dossier onderwijs: scolarisatiegraden, 1956-57 tot 1982-83. Brussel,
Planbureau.
- Derks, A. & H. Vermeersch (2001)
Gender en schools presteren. Een multilevel-analyse naar de oorzaken
van de grotere schoolachterstand van jongens in het Vlaams secundair
onderwijs. Tussentijds verslag van het project 'Onderzoek naar het
verschil in schools presteren tussen jongens en meisjes in Vlaanderen
(OBPWO 99.05).
- Derks, A. & H. Vermeersch (2002)
Studeren is voor mietjes! Een analyse van de genderverschillen in schools
presteren. In: Elchardus, M. & I. Glorieux (eds.) De symbolische
samenleving: Exploratie van de nieuwe sociale en culturele ruimtes. Tielt,
Lannoo. (in press)
- J. Dessens, J. van Doorne-Huiskes & E. Mertens (1991)
Veranderingen in de beroepsoriëntatie van vrouwen: een vergelijking
tussen opeenvolgende generaties. In: Mens en Maatschappij, 66, 2: 180-
199.
- Elchardus, M. & I. Glorieux (1994)
The Search for the Invisible 8 Hours. The Gendered Use of Time in a
Society with a High Labour Force Participation of Women. in: Time &
Society, 3, 1: 5-27.
- Gallagher, A. M. (1997)
Educational achievement and gender: A review of research evidence on
the apparent underachievement of boys. Bangor, Department of
Education Northern Ireland.
- Gaskell, J. (1992)
Gender matters from school to work. Milton Keynes, Open University
Press.

- Glorieux, I., Koelet, S. & M. Moens (2001)
 Vlaanderen in tienduizend en tachtig minuten. Een tijdsbudgetonderzoek.
 In: Vlaanderen gepeild! De Vlaamse overheid en burgeronderzoek 2001.
 Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 2001:157-184.
- Glorieux, I. & S. Koelet (2002)
 Gendered priorities. Differences between men and women in balancing
 between paid work, unpaid work and leisure. Paper presented at the
 conference "Stress, health & lifestyle: The work-family interface",
 University of Waterloo, Waterloo, Ontario, Canada, March 21-23, 2002.
- Glorieux, I. & J. Vandeweyer (2002)
 Belgische vrouwen en mannen, een wereld van verschil. Over de verdeling
 van het werk tussen Belgische vrouwen en mannen. In: Vrouwen en
 mannen in België, naar een egalitaire samenleving.Brussel, Federaal
 Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid: 73-80.
- Goldthorpe, J.H. (1980)
 Social mobility and class structure in modern Britain. Oxford, Clarendon
 Press.
- Kohn, M. (1969)
 Class and conformity: a study of values. Homewood (Ill.), Dorsey Press.
- Korupp, S. (2000)
 Mothers and the process of social stratification, Universiteit Utrecht.
- Meulders, D. & R. Plasman (2002)
 De plaats van de vrouw op de arbeidsmarkt. In: In: Vrouwen en mannen
 in België, naar een egalitaire samenleving.Brussel, Federaal Ministerie van
 Tewerkstelling en Arbeid: 63-71.
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap (1998)
 Zittenblijven en schoolse vertraging in het Vlaams Onderwijs. Een
 kwantitatieve analyse, 1996-1997. Brussel, Ministerie van de Vlaamse
 Gemeenschap, Departement Onderwijs, Afdeling Begroting en
 Gegevensbeheer.
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap (2001)
 Onderwijs in Vlaanderen. Een brede kijk op het Vlaamse
 onderwijslandschap. Brussel, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap,
 Departement Onderwijs
- NIS (1967)
 Statistisch jaarboek van het onderwijs, schooljaar 1966-1967. Brussel,
 Nationaal Instituut voor de Statistiek.
- NIS (1977)
 Statistisch jaarboek van het Nederlandstalig onderwijs in België,
 schooljaar 1976-77. Brussel, Ministerie van Nationale Opvoeding en
 Nederlandse cultuur, Bestuur Gemeenschappelijke Diensten, Dienst
 Statistieken.

- Parkin, F. (1971)
Class inequality and political order. Social stratification in capitalist and communist societies. New York, Praeger.
- Peters, E. & M. du Bois-Reymond (1990)
Levensontwerpen van jonge vrouwen en mannen. Resultaten uit een intergenerationeel vergelijkend onderzoek. In: Mens en Maatschappij, 65, 4: 396-417.
- Sixma, H. & W.C. Ultee (1983)
Een beroepsprestigeschaal voor Nederland in de jaren tachtig. Mens & Maatschappij, 4, 360-382.
- SONAR (2000a)
Van onderwijs naar arbeidsmarkt: hoe verloopt de overgang? Een tussentijds rapport. Brussel, juni 2000.
- SONAR (2000b)
Jongeren in transitie. De arbeidsmarkt in Vlaanderen, Jaarreeks 2000, deel 4, Garant, Leuven, 2000. (128blz.)
- Van der Lippe, T. & van Doorne-Huiskes (1995)
Veranderingen in stratificatie tussen mannen en vrouwen. In: J. Dronkers & W.C. Ultee, Verschuivende ongelijkheid in Nederland. Sociale gelaagdheid en mobiliteit. Assen, Van Gorcum: 104-124
- Young, M. (1963)
The rise of the meritocracy 1870-2033. Harmondsworth, Penguin.

Bijlage: Schaalconstructies

Jobkenmerken van de huidige / laatste job

De jobkenmerken werden in de enquête bevraagd met 30 individuele items. Van elk item diende de respondent aan te geven in welke mate dat kenmerk van toepassing was in de huidige / laatste job. Er kon telkens gekozen worden uit vier antwoordcategorieën (van helemaal niet akkoord tot helemaal akkoord). Op basis van de antwoorden op deze items werden 7 schalen berekend, door bij elkaar passende items samen te nemen. De scores op die zeven jobkenmerken werden bepaald door de scores op de individuele items te sommeren, en vervolgens te herschalen naar 1 (helemaal niet akkoord op alle items) tot 10 (helemaal akkoord op alle items).

Op die manier onderscheiden we zeven kenmerken van de huidige / laatste job:

- de mate van werkdruk,
- de mate waarin men moet werken in slechte, fysiek belastende omstandigheden,
- de mate waarin de job niet strikt afgelijnd is en dus veel geestelijke inspanning vraagt,
- de mate waarin de job een zekere creativiteit van de persoon toestaat en daardoor het gevoel geeft zichzelf te kunnen verwezenlijken,
- de mate waarin men met mensen werkt in de job,
- de mate waarin bepaalde basisvaardigheden zoals het vlot Nederlands en in andere talen kunnen lezen en schrijven, kunnen rekenen en goed overweg kunnen met de computer van belang zijn voor het goed uitoefenen van de job, en tot slot
- de mate van autonomie om zelf te beslissen maar ook de mogelijkheid om tijdens de werkuren bij te leren.

SCHAAL WERKDRUK

Likert-items	Componentladingen
<i>Ik moest werken ...</i>	
Aan een hoog tempo	0,91
Onder tijdsdruk	0,91
Verklaarde variantie	82,4%
Eigenwaarde	1,65
Cronbach's α	0,79

SCHAAL SLECHTE OMSTANDIGHEDEN

Likert-items	Componentladingen
Het was werk waarbij ik mij vuil moest maken	0,80
Ik moest werken in een stinkende omgeving	0,74
Ik moest werken in een lawaaierige omgeving	0,71
Ik moest werken in gevaarlijke of onveilige omstandigheden	0,74
Mijn eerste job vroeg veel lichamelijke inspanning	0,64
Verklaarde variantie	53,2%
Eigenwaarde	2,67
Cronbach's α	0,77

SCHAAL GEESTELIJKE INSPANNING

Likert-items	Componentladingen
Mijn eerste job vroeg veel creatieve ideeën van mij	0,78
Het was werk met veel verantwoordelijkheden	0,74
Mijn eerste job vroeg veel geestelijke inspanning	0,71
Het was werk waarbij ik steeds dezelfde dingen moest doen*	- 0,56
Verklaarde variantie	49,5%
Eigenwaarde	1,98
Cronbach's α	0,65

* in omgekeerde richting in de schaal opgenomen

SCHAAL CREATIVITEIT

Likert-items	Componentladingen
<i>Het was werk...</i>	
Waarbij ik kon tonen wat ik kan	0,79
Waarbij ik nieuwe dingen kon leren	0,78
Dat afwisselend was	0,78
Waarin ik mij kon uitleven	0,77
Waarvan ik de resultaten zag	0,66
Verklaarde variantie	57,3%
Eigenwaarde	2,87
Cronbach's α	0,81

SCHAAL MET MENSEN

Likert-items	Componentladingen
<i>Het was werk...</i>	
Waarbij ik met andere mensen in contact kwam	0,82
Goed met mensen moest kunnen omgaan	0,79
Waarbij ik met andere mensen moest samenwerken	0,65
Verklaarde variantie	57,2%
Eigenwaarde	1,71
Cronbach's α	0,61

SCHAAL BASISVAARDIGHEDEN

Likert-items	Componentladingen
<i>Het was werk waarbij ik...</i>	
Met de computer moest kunnen werken	0,79
Meerdere talen moest kennen	0,77
Vlot Nederlands moest kunnen lezen en schrijven	0,76
Goed moest kunnen rekenen en cijferen	0,75
Verklaarde variantie	59,1
Eigenwaarde	2,36
Cronbach's α	0,77

SCHAAL AUTONOMIE

Likert-items	Componentladingen
Ik kon zelf beslissen <i>welk</i> werk ik op een dag deed	0,79
Ik kon zelf beslissen <i>hoeveel</i> werk ik op een dag deed	0,79
Ik kon zelf beslissen op welke <i>wijze</i> ik mijn werk deed	0,72
Het was werk waarbij ik regelmatig moest studeren om bij te blijven	0,61
Het was werk waarbij ik geregeld cursussen moest volgen	0,57
Het was werk waarbij ik leiding moest geven aan anderen	0,45
Verklaarde variantie	44,2
Eigenwaarde	2,65
Cronbach's α	0,74